

ONOMASTICA ÎN PERICOL? (II)

(NOTE PE MARGINEA UNEI ANCHETE DE ANTROPONIMIE)

GABRIEL VASILIU

În cursul anului 1998 a apărut la Craiova, sub semnătura universitarului Teodor Oancă lucrarea “Geografie antroponimică românească. Metodă și aplicații”¹. Punctele de vedere din două capitole din acest volum: Numele de familie în documentele de stare civilă (cap. II) și Vetre antroponimice (cap. IV) vin în sprijinul celor afirmate de noi în articolul “Onomastica în pericol?”². În articol, am atins doar tangențial situația specifică în Ardeal privitor la numele de persoane, fenomen, de altfel, întâlnit și în alte provincii din țară.

În cercetările efectuate în județul Sălaj, un paragraf aparte l-a constituit și cel de antroponimie (nume de familie, prenume, porecle). Vom lua în discuție doar problema *numelor de familie*. Toate localitățile județului Sălaj au fost cercetate sub aspect onomastic (toponime, antroponime) pentru tema “Tezaurul onomastic român”. Materialul cu care operăm, în acest articol, este din următoarele sate: Almaș, Băbiu, Cutiș, Mesteacăn, Sfăroș, țăud, Turbuța, Cuceu, Husia, Rona, Var, Horoatu-Cehului, Motiș, Nadiș, Ulciug, Sălățiș, Bulgari, Mineu, Noțiș, Dobrin, Deleni, Mirșid, Firminiș, Moigrad, Popeni, Crișeni, Gârcei, Hereclean, Badon, Bocșița, Bocșa, Câmpia, Sălăjeni, Bic, Cehei, Pusta, Bobota, Măieriste, Cristelec, Doh, Giurtelecu-șimleului, Mălădia, în total 42 de localități (aproximativ 15%) din 289, câte are oficial acest județ.

O cercetare completă, cu concluzii pertinente, impune atât o documentare sincronică cât și una diacronică., Anchetele pe teren, discuțiile efectuate, cu localnici, cu ajutorul chestionarelor specifice (partea sincronică) la care se adaugă documentarea în arhive, biblioteci etc. (partea diacronică), pe lângă că explică corect unele situații, scoate la iveală adevărul privitor la acest segment de limbă. Aceasta este și explicația, de ce la cel de al XVIII-lea Congres de onomastică din

¹ Teodor Oancă, *Geografie antroponimică românească. Metode și aplicații*, Editura de Sud, Craiova, 1998, p.243

² Gabriel Vasiliu, *Onomastica în pericol?*, în *Acta Musei Porolissensis*, 21 (1997).

1993, de la Trier (Germania) s-a propus (și s-a acceptat în unanimitate) un nou capitol de cercetare antroponimică și toponimică, intitulat sugestiv "Legea și numele" pentru că "mulți ani dreptul n-a găsit ocazia de a se apropia de onomastică"³.

Cercetările onomastice, la care am făcut referire s-au efectuat între anii 1978-1986 de un grup de 6 cercetători de la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară "Sextil Pușcariu" din Cluj. În dreptul fiecărei localități menționăm componența națională și numele subiecților (= informatorilor) de la care s-au adunat datele. Conform uzanței s-a colaborat și cu autoritățile locale și instituțiile existente (școală, biserică), scopul final culegerea cât mai mult material lingvistic, cu specific local, pentru a evidenția realitatea. Anul, din dreptul numelui subiectelor, reprezintă data nașterii, putându-se constata vârsta înaintată a majorității celor selectați, toți buni cunoscători a realității din satele unde aveau domiciliu. Nu puțini din aceștia au colaborat și la identificarea și explicarea toponimelor din respectivele sate⁴: 1) *Almaș* – români și maghiari, Nicolae Brândaș (1913), Ștefan Ghila (1885); *Băbiu* – români și maghiari – Todor Brândaș (1919), Ioan Moga (1919); *Cușiș* – români, Todor Pantea (1907); *Mesteacăn* – români, Teodor Bănuț (1906), Nicolae Oprea (1940); *Sfăraș* – români și maghiari, Cornel Moldovan (1937), Fiktusz Nicolae (1923); *Tăud* – români, Iosif Traica (1930), Ioan Ștefan (1916), Valer Ștefan (1917); *Turbuța* – români, Aurel Turc (1911), Vasile Zaharie (1920); *Cuceu* – români, Ioan Bocș (1910), Fabian Bocș (1934), Vasile Petrușan (1913); *Husia* – români, Gheorghe Mureșan (1909), Leontin Roman (1919); *Rona* – români, Augustin Borza (1926), Vasile Zaharie (1928); *Var* – români, Gheorghe Sână (1919); *Horoatu-Cehului* – români, Vasile Danciu (1919), Petru Oșan (1919), Ioan Barta (1895), Ioan Jura (1901), *Motiș* – români, Ioan Chiș (1892), Petru Covaci (1920), Traian Covaci (1911); *Nadiș* – români, Ioan Vaida (1891), Radu Alexandru (1898), Cornel Olăhuț (1942); *Ulciug* – români și maghiari, Gligor Horotan (1903), Iosif Naghi (1914), Mihai Iacob (1913), Traian Chereji (1925); *Sălățiș* – români și maghiari, Ilie Sava (1908), Vasile Zaharie (1913), Gheorghe Deac (1919); *Bulgari* – români, Dumitru Tătar (1911), Ioan Onaciu (1928), Ioan Cucevan (1921); *Mineu* – români (1907), Vasile Bumboș (1912), Lazăr Morar (1934); *Noțiș* – români, Traian Cordoș (1914), Ilie Ungur (1931), Vasile Haiduc (1925); *Dobrin* – români, Gheorghe Pop (1939), Gavril Chiș (1910); *Deleni* – români, Victor Pop (1917), Dumitru Copos (1931); *Mirșid* – români și maghiari, Traian Olar (1921), Ioan Nemeș (1904); *Firminiș* – români, Ioan Chendea (1903), Ștefan Mihut (1917); *Moigrad* – români, Vasile Prune (1926), Ioan Marian (1924); *Popeni* – români, Ioan Oprea (1905), Gheorghe Cherecheș (1921); *Crișeni* – români, Vasile Jecan (1913), Teodor Filip (1927), Alexe Jecan (1906); *Gârcei* – români și maghiari, Nicolae Mureșan (1901),

³ Gabriel Vasiliu, *Din istoricul legislației românești a numelui în Acta Musei Porolissensis*, 18 (1994), p. 576.

⁴ Gabriel Vasiliu, *Din toponimia...*, în Acta Musei Porolissensis, 8 (1984) – 22 (1998).

Gheorghe Stevar (1911); *Hereclean* – români, Vasile Pemeș (1921), Augustin Breban (1914), Petru șamșudean (1919), Ioan Hendea (1921); *Bocșița* – români, Petru Pinte (1902), Ioan Orșan (1935); *Bocșa* – români, Mihai Margin (1927), Petru Lapoș (1938); *Câmpia*, Petru Hosu (1932), Gligor șomșudean (1913), Patriciu Hosu (1930); *Sălăjeni* – români, Ioan Vancea (1916), Vasile Sabo (1907); *Bic* – români, Crăciun Mătiș (1902), Simion Trif (1908), Ioan Trif (1919), *Cehei* – români, Ioan Maier (1902), Traian Tulbure (1922), Ioan Tivadar (1903), Ioan Redes (1900); *Pusta* – români, Nicolae Pocol (1911), Victor Ardelean (1931); *Bobota* – români, Vasile Filip (1907), Ioan Mustea (1901), Traian Zaha (1902), Nicolae Ciocan (1898); *Măieriste* – români, Teodor Ihoș (1908), Gavril Lapa (1915), Gavril Maxim (1899); *Criștelec* – români, Teodor Cioban (1913), Teodor Badea (1922), Alexandru Blaga, Dumitru Cioban (1924); *Doh* – români, Gligor Văsăliuț (1930), Grigore Duca (1917), Gavril Ardelean (1915); *Giurtelecu-Șimleului* – români, Florian Lazăr (1898), Flore Dragoș (1908), Ștefan Busuioc (1906); *Mălădia* – români, Teodor Pop (1920), Dumitru Tulbure (1903).

Din cele 42 de puncte de anchetă, nouă au populație mixtă (români și maghiari) și 7 au fost cercetate și pentru *Noul atlas lingvistic român – Crișana*⁵ (Nadiș, Dobrin, Moigrad, Hereclean, Bocșa, Cehei, Bobota). În majoritatea localităților din județul Sălaj întâlnim persoane cu nume de familie pentru care explicația etimologică este din limba maghiară, ei fiind români. Aceste nume sunt scrise fie cu ortografie română, fie cu o ortografie maghiară, în unele cazuri găsim o combinație dintre cele două ortografii. O parte din aceste nume atât demult au pătruns în sistemul onomastic românesc, încât nici nu mai sunt percepute ca fiind de origine maghiară (Astaloș, Astaluș, Asztalos; Balint, Barna; Covaci, Covacs, Covaciu, Kovacs, Căuaciu; Cormoș, Kormos; Chiș, Chișu, Kiș, Kis (Kiss); Cherecheș, Cherecheșiu, Kerekes; Ciordaș, Csordaș, Csordas; Deac, Deak, Deák; Demeter; Ember; Fărcaș, Fărkaș, Farcaș, Farcașiu, Fărcașiu, Farkas; Feder; Feher, Fehér; Fecete, Fekete; Gabor; Hosu, Hossu; Lăcătuș, Lăkătuș, Lakatos; Lobonț, Molnar, Molnár; Meleg; Olah, Oros, Orosz; Pușcaș, Puskas, Péter; Sabău, Sabou, Sabo, Szabó; Silaghi, Silagi, Szilágy, șandor, Sándor, șanta, Szanto; Teglas; Tot, Toth, Tout, Totu; Tocaci, Tocaciu, Tokács; Terhes; Varga; Vaida, Vajda; Vamos, Vamosi, Vamoș; Vereș, Veres, Veress și lista poate fi completată cu nume din alte localități și cu o frecvență mai mare nu mai mică. În cele 42 de localități anchetate de noi, la purtătorii acestor nume, s-a pus întrebarea de ced naționalitate sunt? Marea majoritate se declarau români. Nu excludem cazul când localnici de naționalitate maghiară aveau scris numele cu grafie română (n-am întâlnit caz de nume tradus). Cele mai frecvente maghiarizări au avut loc înainte de 1918 și în perioada 1940-1944. În 1838 la Budapesta, sub semnătura

⁵ Ionel Stan, Dorin Urițescu, *Noul atlas lingvistic român – Crișana*, Editura Academiei Române, București, vol. I, 1996.

lui Telkes Simon (Președintele Societății Centrale de Maghiarizare a Numelui, a fost tipărită o broșură care explică modalitatea de *aplicare* a legilor în vigoare, în Imperiul Austro-Ungar, privitor la numele de familie și prenumele cetățenilor⁶. Teodor Oancă, în volumul amintit, discută acest fenomen prezentând 3 momente “Dacă în intervalul 1853– februarie 1867 Ministerul Regal de Interne aprobase 933 de cereri de schimbare a numelui, după această dată și până în 1880 s-au produs 2677 de “maghiarizări”... în intervalul 1881-1896 se înregistraseră 14.090 de cereri de schimbare al numelui de familie”⁷. În același volum, amintit mai sus, autorul pentru a fi mai convingător, prezintă 67 de hărți cu 67 de nume de familie repartizate pe județe. Extragem materialul din 26 de hărți, cu nume de familie specifice discuției propuse de noi, reținând, bineînțeles, numai datele ce se referă la județul Sălaj. *Cojocar* – nume de unități atestate în România 1010 Sălaj-0; Cojocar – 42270, Sj-8, Suciu – 27991, Sj-632, Szücs – 9395 Sj-281; *Pădure* – 2821 Sj-0, Erdei – 4249 Sj-509; *Rotaru* – 31272 Sj-32, Cherecheș – 3733 Sj-530, Kerekes – 4376 Sj-55; *Olaru* – 24686 Sj-27, Fazekas – 8606 Sj-936; *Plugaru* – 1595 Sj-1, Bereș – 1559 Sj-87; *Grădinaru* – 9378 Sj-6, Kertesz – 1684 Sj-4; *Croitor* – 1537 Sj-0, Croitoru – 19784 Sj-7, Sabău – 10895 Sj-61, Szabo – 40.025 Sj-2431; *Bărbieru* – 2379 Sj-0, Borbely – 3240 Sj-105; *Bucătaru* – 4094 Sj-6, Szakacs – 5550 Sj-101, *Morar* – 13889 Sj-579, *Moraru* – 26903 Sj-26, Molnar – 18609 Sj-773⁸. Suntem convinși că toate datele și calculele sunt efectuate pe baza cifrelor extrase din documente, nu ne îndoim de veridicitatea lor, dar *folosirea-lor* fără o analiză atentă, cu explicații clare, pot vicia un adevăr și urmările se pot, ușor, întrevădea, iată de ce onomastica este... “într-un fel” de pericol. Acest lucru nu este valabil numai pentru România, se întâlnește și în Belgia (vezi paralela flamanzi, valoni), Slovacia, Croația, țările Baltice etc.

Teodor Oancă propune o soluție, pentru a putea delimita pe posesorul de nume de familie cu etimologie maghiară, român de fapt, de cel maghiar “Cu numele de familie *Fazekas* întâlnim persoane care au numele de botez Istvan–Imre, Istvan–Janos, Ilona-Katalin, Ildiko-Ibolya, Janos-Imre, Csenge-Krisztina etc., care aparțin unor etnici maghiari, dar cei cu numele de botez Vasile-Ioan, Ștefan-Cristian, Ștefan-Paul, Ștefan-Andrei, Olimpia-Letiția, Monica-Ramona, Mihai-Ioan, Melinda-Paula, Melinda-Maria, Mariana-Cosmina, Marian-Sandu, Iosif-Alexandru, Ioan-Nicolae, Elisabeta-Paraschiva, Alexandru-Tiberius etc. sunt români cu numele de familie Fazekas, care pentru ei și mulți alții reprezintă traducerea în maghiară a numelui *Olaru*⁹. La o analiză mai atentă se poate constata lacunele acestei metode. De aceea se impune o cercetare complexă (lingvist,

⁶ Telkes Simon, *Cum să maghiarizăm numele de familie*, Budapesta, 1898.

⁷ Teodor Oancă, *Ibidem*, p. 116.

⁸ *Idem, ibidem*, p. 169-236.

⁹ *Ibidem*, p. 125.

istoric, sociolog, etnolog, geograf – nu numai în cazul toponimiei – etc.) și după aceea, abia se vor putea da proporții privitor la procentajul pe naționalități, procentaj care, în zilele noastre, este vehiculat, ca argument, pentru anumite facilități sau drepturi. Segmentul din lexicul unei limbi, onomastica (fie antroponimie, fie toponimie) a avut și va avea o mare greutate, și nu întâmplător s-a impus noi domenii de investigație ca cel amintit “legea și numele”.

SUMMARY

We discuss, from the material we got for „Tezaurul onomastic român”, an anthroponimy problem. The 42 points, that we investigated, contain many family names whose etymology is Hungarian but the persons are Romanian. There are many statistics, based on dates from official documents, that can denaturate the truth. Because of that, it is necessary to do more and complex investigations.